

MEDIA-ACTIVISME

In het spiegelpaleis

Is de verschijning van een beeldend kunstenaar op televisie, een kunstwerk in zichzelf?
Kan de kunstenaar zich nog verzetten tegen de tirannie van de media?

Door Jonas Staal

Op 5 januari 2010 liep ik weg uit het live uitgezonden televisiedebat *NOVA College Tour* dat die avond de implicaties van artikel 7 van onze grondwet, het zogenaamde recht op *de vrijheid van meningsuiting* ter discussie wilde stellen. De uitzending oriënteerde zich op een rechtszaak die was begonnen tegen de rechts-populistische politicus Geert Wilders (PVV), die verdacht wordt van onder meer aanzetten tot haat en discriminatie naar aanleiding van een aantal van zijn uitspraken over moslims en de Islam. De reden van mijn aanwezigheid was een eerder project van mijn hand, *De Geert Wilders werken* (2005-2008) – oorspronkelijk een serie bemonumenten met afbeeldingen van de politicus – waarvoor het Openbaar Ministerie na aangifte van Wilders mij gedurende drie jaar vervolgde voor bedreiging met de dood van een lid van de Staten Generaal der Nederlanden.

Vrijheid

Zelf geloof ik dat vrijheid een volstrekt onhoudbaar begrip is, dat wij eigenlijk allereerst vooral *angst* kennen voor vrijheid en dat dit volstrekt terecht is. Ik geloof dat wanneer wij het woord 'vrijheid' in de mond nemen, wij dit alleen doen om onze of andermans 'onvrijheid' zichtbaar te maken. Zoals wij ook over de dood spreken als een volstrekt beangstigend en enig referentiekader om het 'levend-zijn' te kunnen definiëren.

Vrij zijn zou voor mij in absolute zin betekenen te leven zonder opgelegde betekenis. Dat betekent dat wij het leven zouden verduren in zijn absolute en verpletterende zinloosheid. Ik geloof niet dat wij in staat zijn deze vrijheid te verdragen binnen de huidige vorm van onze samenleving. Net zoals ik denk dat wij überhaupt niet kunnen weten wat onze werkelijke 'vrije' mening is. Want hoe kunnen wij nu zeker zijn dat wij spreken over dat waarover wij willen spreken en het niet de woorden van een ander zijn die wij herhalen? Wij spreken geschiedenis – de geschiedenis van

voorgaande woorden, uitspraken en ideeën – wanneer wij het heden proberen te articuleren. Wij spreken dus altijd in *herhaling*. Misschien zou het, indien het echt zo nodig is om onze mening zo chronisch – wetmatig – aan anderen op te dringen, in ieder geval verstandig zijn om te spreken van een onbekende 'wij', en niet van een 'ik'.

Aan een dergelijk betoog kwam ik vanzelfsprekend niet toe. En de derde keer dat ik afgebroken werd in een zin, zonder ook maar de schijn te hebben kunnen wekken een betoog te voeren tijdens de enkele *prime time* minuten televisie die mij – na een onbegrijpelijke hoeveelheid telefoongesprekken die de redactie voortijdig met mij wenste te voeren – gegund bleken, besloot ik uit simpele *wanhoop* om mij terug te trekken.

Hoofdpersonage

Nu debatteer ik veel. En een zeer belangrijk aspect van het debat zoals ik deze heb leren kennen is de onmiddellijke impact die een fysieke reactie heeft. Wanneer ik een debat uit loop, wat vrijwel nooit gebeurt, *dan loop ik een debat uit*. Het aanwezige publiek rent niet achter mij aan en mijn terugtrekking, mijn afwijzing nog langer in de gegeven context te opereren, is dan absoluut. Maar voor de televisie gelden andere regels. Niet alleen werd ik onmiddellijk op hysterische wijze gevolgd door een camera – waardoor ik niet uit het programma wegliep, maar er juist plots als *hoofdpersonage* in geïntroduceerd werd – maar ook werd het fragment onmiddellijk opgenomen in een ander actualiteitenprogramma, namelijk *Pauw & Witteman*.

Hieruit is een interessante conclusie te trekken, die een collega in een e-mail diezelfde avond krachtig samen wist te vatten: "Gisteren heb ik geleerd over een belangrijke televisiewet. Namelijk dat wanneer je een programma uitloopt, je automatisch een ander in komt wandelen."

Welkom in het spiegelpaleis dat wij de actualiteiten zijn gaan noemen. Het groteske mechanisme waarmee steeds minder vaak de werkelijkheid *beschouwd* wordt, maar steeds vaker wordt *geproduceerd*. Mijn vertrek uit het programma bleek mijn eigenlijke intrede te zijn en werd ter plekke *nieuws*, en als zodanig herhaald. Het weglopen werd een *aankomen*. Volledig buiten mijn controle om reflecteerde ik niet op actualiteiten: ik was er zelf onderdeel van geworden. Niet langer was het nodig een debat te voeren over een wereld buiten het programma: het programma zelf *werd* in zijn eigen verschijning actualiteit.

Permanente honger

Op 22 februari 2010 viel het vierde kabinet-Balkenende. De klassieke vorm van reportage – de journalist die geduldig wacht tot de politicus bereid is het een en ander aan commentaar te spuien – bleek inmiddels volstrekt achterhaald door de permanente honger naar actualiteit. En dus besloot *De Volkskrant* om geen traditionele redactionele reflectie te plegen, maar op hun voorpagina op basis van enkele sleutelwoorden simpelweg een *stream* aan Twitter-berichten te openen die de politici op dat moment over de kwestie online plaatsten. Een vreemde handeling, waarmee het journalistieke medium de journalist zelf feitelijk buitenspel plaatst: *politici worden hun eigen verslaggevers*, en de enige redactie die nog nodig blijkt is een selectie van sleutelwoorden en namen die relevant zouden zijn om te volgen. In de Tweede Kamer spreekt niet langer degene achter het spreekgestoelte, maar de politicus met zijn mobiele telefoon. Dat is nu de ultieme emancipatie van de zogenaamde 'burgerjournalist'. De foto van de vermoorde polemist en cineast Theo van Gogh op de cover van *De Telegraaf* kwam al uit handen van een voorbijganger die het nodig vond zijn telefooncamera op het tragische subject te richten, maar ook onder professio-

nelen is *gepaste afstand* dus inmiddels verleden tijd.

De parlementaire democratie is daarmee een *mediacratie* geworden waarin politici verslaglegging verzorgen van hun eigen activiteiten, de resterende media liever zelf de actualiteit *in scène zetten* dan verslaglegging te doen van een wereld die zij niet volledig onder controle hebben.

De spieglfunctie van de media en de journalistiek, als instrument ter kritische controle van onze politiek, is zich excessief aan zichzelf gaan spiegelen. Het dagelijkse politieke debat, de congressen en publieke, andere ongemedieerde verschijningen hebben nauwelijks nog invloed vergeleken met een verschijning op televisie. De politieke werkelijkheid is een werkelijkheid in handen van de media. Ook hiervoor is PVV-leider Geert Wilders, het prinsje van de mediacratie, een uitstekend voorbeeld: er is vrijwel geen debat waarbij hij bereid is te verschijnen, geen tegenstander die hij wenst te ontmoeten. Hij komt nauwelijks op straat om met mensen te spreken of persoonlijk kennis te nemen van allerhande problematiek omdat hij weet dat dit *er feitelijk niet toe doet*. Door weinig te verschijnen is zijn nieuwswaarde immers enorm geworden. Zelfs meer intellectueel georiënteerde kranten en magazines berichten over hem, omdat ook zij uiteindelijk slaaf zijn geworden van hun eigen medium.

De daad van het weglopen uit een publiek debat moet dan ook gezien worden als vorm van wanhopig *verzet* tegen deze alles bepalende context die de media voor de politiek hebben geschapen. Een recent geval betreft het vertrek van advocaat Mohammed Faizel Ali Enait tijdens het debat-programma *Pauw & Witteman* in 2009, als gevolg van de denigrerende wijze waarop hij

als provocateur werd afgeschilderd in zijn – succesvolle – poging gerechtelijk af te dwingen dat hij vanwege zijn eigen Islamitische geloofsovertuiging niet hoefde op te staan voor de rechter.

In het geval van Enait kwamen een aantal schijnbaar onverenigbare agenda's op een zeer interessante en vreemde wijze samen: die van (1) het belang van moslim-emancipatie benadrukt door autochtonen en (2) het willen behouden van eigen cultuur en geloofsovertuiging aangevoerd door moslims. Enerzijds probeerde Enait de bestaande juridische orde te ondermijnen door het absolute gezag van de rechter in kwestie te stellen (hij staat alleen op voor zijn god, Allah, en onder Allah zijn alle mensen gelijkwaardig), en anderzijds voerde hij de discussie hier juist zo succesvol over omdat hij in staat bleek het vocabulaire van diezelfde rechterlijke macht uitstekend toe te passen, zoals door uitspraken als "Ik ga uit van een vorm van fundamentalistisch egalitarisme, en mijn religie leert mij dat alle mensen gelijk zijn: ik hoef dus niet op te staan voor de rechterlijke macht."

Verzet

De daad van het vertrek is – naast een erkenning van de onmacht binnen gegeven kaders een visie of positie uiteen te zetten – ook een *belofte*: een daad die stelt dat het debat niet voorbij is, maar *ergens anders* en volgens *andere voorwaarden* plaats zal moeten vinden. Daarmee is het vertrek, hoe ongearticuleerd ook – in essentie een daad van *verzet*. Een aankondiging van wat nog komen zal en een *afwijzing* van het geheel van de gegeven situatie.

Na mijn eigen vertrek uit *NOVA College Tour* ontving ik uit mijn omgeving veel reacties. In de verschillende posities ten opzichte van mijn keuze het programma te verlaten, bleek er

een constante te zijn: namelijk dat de betekenis van mijn handelingen in termen van *performatieve kwaliteit* werd benaderd. Als *event* dus, als *kunstwerk*. Het feit dat ik geen politicus of advocaat ben, maar een *beeldend kunstenaar*, een positie die per definitie een kritische houding veronderstelt ten opzichte van de wereld om ons heen omdat zij uit zichzelf al geen vaste definitie kent, maakte dat het debat verwerd tot een *theater*, tot een *decor*. De 'actualiteit' kon zich niet volwaardig in het programma manifesteren, omdat het stuitte op de geschiedenis van het kunstenaarschap, van de kunsten, waarin het beeld nooit simpelweg datgene is wat 'verschijnt', maar waarin elk beeld in relatie staat tot andere beelden, tot andere verschijningen. De constante in de beeldende kunst is het ter discussie stellen van deze gebeurtenis van het 'verschijnen' zelf, de context waarin dit gebeurt en de belangen die ermee gepaard gaan. De beeldende kunst is daarmee de steeds aanwezige *correctie* op het idee dat de wereld is zoals die is *simpelweg omdat die als zodanig aan ons verschijnt*.

En ondanks alle risico's en het geregelde falen van pogingen het spiegelpaleis van de media te ondermijnen, zou ik daarom voor willen stellen dat zolang de eenvoudige *aanwezigheid* van de kunstenaar reeds als daad van verzet geldt, onze permanente aanval op en aanwezigheid binnen de spektakelmaatschappij niet gestaakt wordt.

Jonas Staal (1981) is beeldend kunstenaar. Van zijn hand verscheen onlangs *Post-propaganda* (Fonds BKVB, 2009) en de bundeling beeldende werken *Macht?... Aan welk volk?!* (Jap Sam Books, 2010). Staals performancewerk *The Artist's Representation (1)* is van 12 juni tot 11 juli te zien in *Anti-beeld* in Arti et Amicitiae, Amsterdam.

www.jonasstaal.nl

The Artist's Representation(1) 2010, Jonas Staal / NOVA College Tour

